

formity on their populations and to distinguish clearly, through clothing or bodily markers, the honorable/honest from those impersonating normativity. In large measure because these traditional means of identifying imposters were inadequate, Eliav-Feldon demonstrates that states began to systematize new means of registering and documenting marginal populations. By the seventeenth century, captives, criminals, beggars and international travelers were increasingly provided with government-issued documents (which could be easily forged) that sought to prove their authenticity. Regulating deviants and mobile populations during the early modern period was the first step, she argues, toward the modern surveillance state under which we all now live.

Although Eliav-Feldon clearly demonstrates that European authorities feared dissimulation and repeatedly notes that early modern preoccupations with imposters, particularly their fear of the devil and of religious deviance, were different from our own, her reasons for singling out the early modern period as a decisive moment in the history of imposters are unclear. Her claim that the more widespread use of travel passports developed “for reasons connected neither to Renaissance individualism nor to the New Monarchies erecting elaborate state machineries, but rather to the general struggle against fraud and imposture” (200) is unsatisfying. She dismisses out of hand and fails to offer a convincing alternative to Valentin Groebner’s thesis in his 2007 volume *Who are You? Identification, Deception and Surveillance in Early Modern Europe* that new technological and institutional developments drove the European obsession with identification. Similarly, she does not grapple with the claims of most historians of the early modern witch hunt who argue that its intensification after 1500 was directly related to the rise of more assertive judicial institutions and the reception of Roman Law.

Eliav-Feldon has done readers a service in pointing out the widespread nature of the early modern obsession with imposters, but a compelling explanation for how and why this came to be will have to await further research in this exciting new field of investigation.

Sara Beam

University of Victoria (Canada)

Gabri van Tussenbroek, *Alzo zult gijlieden dat maken. Gebruik en ontwikkeling van bouwcontracten en bestekken in de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden tot 1650* (Leiden: Primavera Pers, 2013) 272 p. ISBN 978-90-5997-159-2

Met zijn nieuwe boek *Alzo zult gijlieden dat maken* levert Gabri van Tussenbroek opnieuw een fundamentele bijdrage aan het bouwhistorisch onderzoek, dat de

laatste jaren een kleine revival kent. Een belangrijke rol in deze revival spelen de inspanningen van de 'Utrechtse school', waartoe de auteur ook zichzelf kan rekenen. Van Tussenbroek (bouwhistoricus bij Bureau Monumenten & Archeologie van de Gemeente Amsterdam; docent architectuurgeschiedenis en monumentenzorg aan de Universiteit van Utrecht) brengt met zijn uiteenzetting een alom bekende, maar vergeten en misprezen bron opnieuw voor het voetlicht: contracten en bestekken. Auteurs van klassiek geworden werken over de geschiedenis van het bouwvak, zoals Louis Francis Salzman, wierpen contracten en bestekken reeds op als bevoorrechte bronnen om het bouwvak te onderzoeken. Zij vormen immers instrumenten die hoofdzakelijk tot doel hadden om het bijzonder complexe geheel van processen op de premoderne bouwwerf te beheren door deze op een juridische manier te beschrijven en alle afspraken ook juridisch afdwingbaar te maken. Van Tussenbroek verzamelde voor zijn onderzoek 253 bouwcontracten en -bestekken uit de gehele Nederlanden van de late Middeleeuwen tot 1650. Hoewel Van Tussenbroek aangeeft dat zijn studie hoofdzakelijk gebaseerd is op bouwbestekken die reeds werden uitgegeven, slaagt hij er meesterlijk in om met zijn betoog het louter samenvatten van bestaande studies te overstijgen. In een goed gestructureerde en vlot geschreven tekst, brengt de auteur de – vaak erg droge – materie tot leven.

De auteur betoogt dat de eigenlijke bouwbestekken doorheen de onderzochte periode aan weinig verandering onderhevig bleken. Zij evolueerden dus niet mee met verschillende ontwikkelingen in het bouwbedrijf, zoals de opheffing van permanente kerkelijke bouwloodsen, de groeiende institutionalisering van stedelijke bouwbedrijven en het groeiend belang van kleinere, particuliere ateliers. Bestekken hadden een geheel eigen ontwikkelingspatroon, dat trager verliep dan de evoluties in het bouwbedrijf. Het uitbesteden van werkzaamheden bracht enkele voordelen met zich mee, zoals het drukken van de prijs door een grotere concurrentie op de markt. Ook voor de aannemer zorgde dit voor belangrijke voordelen. Hij was immers niet langer gebonden en kon zo zijn vrij ondernemerschap benutten om ook andere projecten aan te nemen. Dit leidde op termijn tot een grotere noodzaak om afspraken schriftelijk vast te leggen. Gaandeweg werd in de bestekken dan ook veel meer aandacht geschonken aan allerhande kwaliteitsbepalingen, de beschrijving van de te gebruiken materialen, voorwaarden in verband met oplevering en betaling, kortom: bouwbestekken werden na verloop van tijd veel gedetailleerder.

Van Tussenbroek betoogt dat ook de sterke arbeidsdeling op de werf een weerslag had op de bestekken. Het corporatieve systeem maakte immers dat specifieke handelingen op de werf enkel mochten uitgevoerd worden door meesters die lid waren van het desbetreffende ambacht. De moeilijkheid lag er dan ook in om verschillende meesters uit de betreffende ambachten te verenigen. Deze moeilijke klus kon de opdrachtgever van zich afschuiven, door de organisatie van het werk

uit te besteden. Bij het aannemen van een bouwwerk was onderaanneming in vele gevallen onvermijdelijk. De auteur opent hier dan ook heel wat deuren voor verder onderzoek naar deze ondernemingsstructuren en de relatie tussen ondernemers en het corporatieve kader; een onderwerp dat slechts door intensief speurwerk verder onderzocht kan worden.

Van Tussenbroek blijft jammer genoeg nogal op de vlakte over de precieze aard van het gebruikte bronnenmateriaal. Uit de karige informatie die hij hierover verstrekt (zie vooral pp. 19-20) en de aangehaalde casestudies in de tekst, blijkt dat het gros van de verzamelde bestekken hoofdzakelijk betrekking heeft op publieke werken. Mogelijk is dit een gevolg van het feit dat het boek grotendeels gestoeld is op bouwbestekken die reeds uitgegeven werden. Zoals recent bekritiseerd door Robert Carvais en Maarten Prak, heeft het bestaand bouwhistorisch onderzoek – met name dan het onderzoek naar de bouw als een probleem van industriële organisatie – zich hoofdzakelijk toegespitst op publieke bouwwerken, die veel meer sporen in de archieven hebben nagelaten dan de private bouwmarkt. Uit recent onderzoek blijkt echter dat publieke werken eerder een beperkt aandeel hadden in de totale bouwmarkt en dat private projecten veel belangrijker waren. Het blijft dus maar de vraag in hoeverre bestekken in de private sector afweken van deze in de publieke sector, waar, zoals blijkt uit het werk van onder meer Gea van Essen, Geert Medema en Krista de Jonge, een veel meer geïnstitutionaliseerd kader bestond waarbinnen bouwwerkzaamheden werden uitgevoerd.

De auteur geeft aan dat deze studie op basis van uitgegeven bestekken slechts een eerste aanzet was, en dat hij bij zijn archiefonderzoek reeds heel wat bijkomende, niet-gepubliceerde bestekken heeft gevonden. Na het lezen van zijn jongste boekwerk, hoop ik dan ook dat de auteur zijn onderzoek voortzet en onze kijk op de premoderne bouwsector verder helpt scherp te stellen.

Boris Horemans

Vrije Universiteit Brussel

Rochelle Rowe, *Imagining Caribbean Womanhood. Race, Nation and Beauty Competitions, 1929-70* (Manchester and New York: Manchester University Press, 2013) 199 p. ISBN 978-0-7190-8867-4

Creolization and hybridity are among the most enduring tropes in the academic treatment of Caribbean cultural politics. In *Imagining Caribbean Womanhood. Race, Nation and Beauty Competitions, 1929-70*, Rochelle Rowe engages these concepts, using the history of West Indian beauty competitions as a frame through which the body and citizenship were constructed and debated in the period prece-